

Kortere anmeldelser

ALMINDELIG HISTORIE

HANS-JØRGEN SCHANZ: *Det Historiske. Refleksioner over historie og metafysik.* Århus. Forlaget Modtryk 1996. 196 s. kr. 196.-.

Hvad enten der er tale om biografien, den brede historiske fortælling, eller den snævre faghistoriske disputats, så lykkes det den historiske fremstilling i sin genstandsafklaring og komposition at redde såvel personer som begivenheder fra den igangværende værdikrise. Når man har held med at trænge igennem tidens retningsløse pejlinger, skyldes det, at henvisningerne til det historiske altid i sig selv er en tilstrækkelig begrundelsesinstans, på lige fod med de tidligere så magtfulde instanser som Gud, subjektet og Historien med stort H. Spørgsmålet er, om man ikke har forsømt arbejdet med en dybere forståelse af, på hvilken måde historien er interessant for os. Det er i denne kontekst, at Hans-Jørgen Schanz tager afsæt i sin bog om »det historiske«.

Fremstillingen lægger ud med en nulstilling af begrebet »det historiske«. Efter at have adskilt det fra historie i konventionel forstand, fra det fortidige slet og ret, bringer Schanz det på banen i en fortættet historisk udlægning, der ad flere indgange strækker sig over godt halvdelen af bogens 196 sider. Her serveres udviklingen fra den klassiske metafysik, hvor det foranderlige og dermed historien aldrig blev et egentligt tema, over Augustin hvor tidsbegrebet via inddragelsen af kristendommen rykkede tættere til centrum for den filosofiske tænkning – med en retningsbestemmelse af tiden. Historiefilosofien kom imidlertid først for alvor frem i kølvandet på kritikken af den klassiske metafysik i oplysningstiden, fra omkring 1750. Fra da af blev historien i skikkelse af udviklingsbegrebet en aktiv kraft. Den kristne universelle skabelsesberetning blev kritiseret og i nogen grad erstattet af en forestilling om, at kulturen og civilisationen beror på sin egen indre historiske logik. Men bare 100 år senere blev denne tanke gjort til skamme. Nietzsche rettede mistanken mod den historiefilosofiske selvforståelse. I historievidenskabens hænder var historien derfor nærmest en destruktiv kraft, som låste mennesket fast i en bestemt udvikling.

Hermed er Schanz nået til opgøret med den metafysik, der for 200 år siden var livgivende for historiefilosofien. Opgøret udmønter sig i en utilpashed ved den anonyme ordning af historien, som den moderne historievidenskab til stadighed fostrer. Schanz erfarer, at historien ikke længere kan betænkes i intakt historiefilosofisk regi. På den anden side kan historien heller ikke borttænkes af den simple grund, at vi stadig kan lægge en mening i den. Det er denne erfaring han identificerer med »det historiske«. Nærmere end dette »negative« arbejde kommer Schanz heller ikke på en afklaring af selve begrebet »det historiske«.

Der er et par basale ting, der umiddelbart falder en i øjnene oven på denne historiske øvelse: »Det historiske« er noget, der er opstået i historien, i sammenbruddet af den historiefilosofiske forjættelse. Som sådan besidder det ingen

universalhistorisk karakter. Herfra er der ikke langt til at ønske, at den traditionelle historievidenskab også stopper med at barrikadere sig bag sin korrekthed. I konsekvens heraf og som det andet fastsætter Schanz med sin gennemgang, at »det historiske« er en sag for historiefilosofien, men også for historikeren. Det er ikke længere nok med empiriske undersøgelser af fortiden, der så at sige blot følger enhver bevægelse på overfladen, når historien nu ikke i sig selv bærer nogen mening.

I dette lys sætte Schanz os, via blandt andre Walter Benjamins og Reinhart Kosellecks refleksioner over tid, på sporet ikke af en tabt tid, men den såkaldte tidlighedsbevidsthed. Med dette skrækelige heideggerske begreb søger Schanz efter den underliggende struktur eller det erkendelsesfelt, som er nedfældet i givne historiske epoker eller kulturer. Det er herigennem, at historien udtrykker sig. Schanz' ambition er for mig at se at bringe autenticiteten tilbage i omgangen med historien. For at forstå den er det netop nødvendigt ikke at fastholde blikket omkring begivenhederne på overfladen. De historiske begivenheder skal kun opsøges for at se, hvordan vi ser på historien.

Når Schanz argumenterer den vej, skyldes det hans idéhistoriske baggrund. Det er imidlertid ikke noget særsyn, ej heller i historikerkredse. Den fænomenologisk-hermeneutiske tilgang har været kendt af historikere som modstykke til den empiriske historieskrivning i lige så lang tid som inden for filosofien. Hvad man turde håbe på hér, var en ny vitaminindsprøjtning fra (historie)filosofien.

Schanz forfølger i nogen grad strategien, nemlig gennem læsning af henholdsvis K. Poppers bøger »The Open Society and its Enemies« og »The Poverty of Historicism« og Th.W. Adornos/M. Horkheimers »Dialektik der Aufklärung«. Her bruger Schanz eksemplets magt til at vise, at historiefilosofien må tage afstanden til historiens kerne langt mere alvorlig. Spørgsmålet er blot, i hvilken form historiefilosofien så skal fremtræde. Og her bliver Schanz os svar skyldig.

Det kunne have været interessant i anden halvdel af bogen at få artikuleret forfatterens syn på alvoren af denne aktuelle overgangsfase. Men også om han i højere grad prøvede at tage afsæt i denne erfaring og dermed bidrog til en stærkere karakteristik af tidens tilstand, af den forskel, der gives fra den *a priori*se tillid til historien. Lige så meget som Schanz spiller på filosofers refleksion over tid og historie igennem historien, i lige så høj grad savner man arbejdet med tidens historiefilosoffer som f.eks. Koselleck og Hans Blumenberg, ligesom man savner, at den traditionelle historievidenskab delagtiggøres i diskussionen af den nye opgave. Forløsningen lader vente på sig.

Man kunne, i overensstemmelse med Schanz' diagnose, prøve at gå et skridt videre. Vi troede, at vi som historikere havde greb om historien, at alt fortidigt restløst ville blive opsporet, registreret og arkiveret, og at vi var forberedt på alt fremtidigt. Og så viser der sig alligevel at være noget ubehageligt ved historien, som bryder med vores systematik, nemlig historiens eget vilkår, forskelligheden og kontingensen. Trods tidens tendens til opløsning og uoverskuelighed har historien altså selv uophørligt oppebåret en indre kraft, en kraft som er langt mere holdbar end vores færdige billeder af den. Således er historien solidarisk med metafysikken. Tidens tendens til opløsning, spredning og uoverskuelighed er derfor en opløsning af den forudgivne, forskelsløse præsentation af verden og et udtryk for at binde eksempelvis historiens væsen tættere til vores egen verden, skabt gennem en gyldig fremstilling af historien. Denne ambition finder man kun glimt af i Schanz' fremstilling.

Når fremstillingen bliver lidt luftig, skyldes det selvfølgelig bogens relativt beskedne længde. Den virker sine steder tillige uigennemskuelig og uden de nødvendige mellemregninger, hvilket bestemt ikke er nogen god strategi overfor den (generelt) ateoretiske historievitenskaber, som han forsøger at bringe på ret køl igen. Schanz giver ikke »det historiske« den fylde, der skal få os til i højere grad at drage omsorg for erindringen og ikke til bare historiens skygger. Man ønsker derfor, at Schanz var gået mere helhjertet til sagen. Dette skal dog ikke overskygge, at bogen er et kærkomment og meget kompetent forsøg på dansk på at bringe historiefilosofien om end ikke ind i den traditionelle historievitenskaber, så til debat.

Carsten Madsen

Politikens historiske atlas. Håndbog i verdenshistorie. Dansk udgave af The Times Compact Atlas of World History, redigeret af GEOFFREY PARKER. Dansk udgave EJLER HINGE-CHRISTENSEN. Geografisk konsulent TONNY HÜB-
BE. Politikens forlag 1996. 176 sider, kr. 199 indb.

Dette er ikke så meget et historisk atlas som en verdenshistorisk håndbog med atlas, og som sådan fungerer den særdeles godt. Man har tydeligvis forsøgt at undgå eurocentrisme og at give et rundt billede af menneskehedens udvikling og historie. Politisk korrekt, men meget nyttigt. Der er f.eks. kort over Nord- og Sydamerika frem til 800 e.kr., landbrugets udvikling i Europa 6000-1000 f.kr., det forhistoriske Afrika og Australien. Det er ganske spændende og oplysende at bladde igennem disse atlas og kort, som alle er forsynet med korte essay-lignende uddybninger. I sagens natur kan de ikke inkludere nøjere forskningsdiskussioner, men må give den forklaring, der hersker på bjerget, og det er lykkedes ganske godt.

Der er fejl og uklarheder, og denne anmelder har kunnet lege den obligatoriske find tre fejl, mere for at vise, at han har læst bogen:

S. 28: På kort over Kreta har man ikke inkluderet fund af linear B-tavler i Khania. Ligeledes bør Knossos vel være på kortet ikke blot som minoisk, men også mykensk palads.

S. 44: Byzans bør vel ikke kaldes Byzantion, og araberne belejrede ikke Byzantion 673-78 og 717-18, men hovedstaden Konstantinopel.

S. 134: Japanerne angreb ikke Pearl Harbour i 1942, men i 1941, således som det også står korrekt i teksten.

Jeg savnede et kort over befolkningstæthed og et om bykulturens udvikling, og et om våbenteknologiens udvikling havde ikke været at foragte. Kortene er for små og summariske til at kunne bruges ved specialstudium af en periode, men som et hurtigt vue over verdenshistorien fungerer bogen glimrende. Det er en praktisk og anbefalelsesværdig håndbog.

Dan H. Andersen